

ZPRÁVY SLUKO

VYDÁVÁ

STUDIJNÍ A LIDOVÝCHOVNÝ ÚSTAV KRAJE OLOMOUCKÉHO

Krajské museum • Krajské výzkumné středisko • Krajská galerie.
Krajská hvězdárna • Přípravný výbor Krajské zoologické a Krajské
botanické zahrady • spolu s Krajskou výzkumnou komisí v Olomouci
Objednávky řiďte na SLUKO, Olomouc I, nám. Republiky 6, tel. 2731

Červen 1953

Čís. 25

O archeologické práci a úkolech v kraji Olomouckém

Zájem o archeologii se datuje v Olomouci takřka již od středověku, kdy se ovšem projevoval především zájmem o antiku. Tak na př. jsou známy zlaté patery Augustina Olomouckého 1508-1513, římská epigrafická falsa olomoucká z poloviny XVIII. stol. a j. Vedle toho, počínaje již r. 1517, dochází k domácím objevům archeologickým, a to jak v kraji, tak i ve městě (na př. zprávy o hradištských okluckých galských nálezech, Jeitellesovy nálezy r. 1870 a j.). S rostoucím počtem domácích archeologických památek vzrůstal i počet zájemců o archeologii, až v r. 1884 došlo k založení Vlasteneckého spolku musejního. O jeho založení se zasloužili prof. J. Havelka, „otec moravské archeologie“ J. Wankel a P. Wurm. Souběžně s brněnským sesterským Musejním spolkem (1888) pěstoval Vlastenecký spolek musejní v Olomouci vlastivědu na nejširším základě. Snahy členů spolku byly od prvopočátku vedeny myšlenkou slovanského autochtonismu a ideou cyrilometodějskou; badatelská činnost pak byla zaměřena hlavně na národní archeologii. Archeologicky skutečně bohatá Haná se stala dodavatelem památek do sbírek spolku. Je pochopitelné, že se v jeho sbírkách scházely roztroušeně podivuhodné materiálie takřka z celé Moravy. Kdežto archeologické sbírky favorisovaného oficiálního Josef-Ferdinandova musea v Olomouci (1908) se v podstatě omezovaly vlastně jen na několik cizokrajných odlitků klasických archeologických nálezů, plnily se vitriny skromného Vlasteneckého spolku musejního bohatými domácími nálezy všech pravěkých období. Byly to právě sbírky jmenovaného spolku, které se staly — již na sklonku minulého století — pramenem poznání nejstaršího vývoje naší země a které značnou měrou přispěly k utváření domácího systému moravské archeologie. Sbírkový fond narůstal ponejvíce z darů venkovských rolníků a dělníků, učitelů, kněží a uvědomělých občanů vůbec. Všichni tito lidé vycitřovali a nacházeli v zdánlivě němých starožitnostech národní oporu a přesvědčivé svědectví národního majetku půdy. Nejskvělejším darem olomouckého musea byla bohatá, i za hranicemi vlasti proslulá prostějovská sbírka Antonína Gottwalda. Mnohé z těchto nálezů pronikly spolu se jménem Olomouce i do odborné literatury světové. Dokladem rozsáhlé činnosti spolku je více než 50 svazků časopisu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, v nichž je sneseno množství často závažných archeologických dat.

Studijní a lidovýchovný ústav kraje Olomouckého, který navázal na funkci Vlasteneckého spolku musejního a přejal rovněž jeho sbírky, chce nyní i v oboru archeologie rozvinout své poslání, dané statutem ústavu. Bude to v první řadě odborný vědecký výzkum regionu, vyhovující vědeckým potřebám doby i moderním požadavkům musejním. Ruku v ruce s tím bude oddělení pro prehistorii plnit též své široké kulturně-sociální poslání.

V první etapě pracovního úsilí je prováděna odborná inventarisace a katalogisace bohatého sbírkového fondu archeologického. Veškerý materiál bude rozdělen do vhodnějšího, obsáhlejšího depositáře, a dále pak do vlastních instalací. Depositář bude sloužit odbornému vědeckému studiu a bude zde k dispozici současně obsáhlý katalog, redigovaný nejen numericky, ale i topograficky a s hlediska kulturního třídění. Zde bude také zakládán pokud možno detailní nálezový katastr Olomouckého kraje, informující o všech nálezech v jednotlivých osadách a traktích v kraji. K plánovitému vybavení depositářů bude patřiti mapový archiv a sbírka fotografického materiálu. — Výběrová instalace musea, provázená příležitostnými výstavkami, poskytne pak návštěvníkům obraz pravěké a časně historické minulosti, ukáže vývoj středomoravské roviny a severomoravských svahů jesenických od prvního vystoupení člověka až asi do přelomu X. a XI. století. S hlediska anthropogeografického je tato oblast (geograficky značně různorodá) nejen neobyčejně zajímavá, ale má opravdu i středoevropský význam. To lze snadno dokázat průvodně kartograficky, na starém osídlení osvětlením funkcí starých průchodních cest (Moravská brána, Třebovská brána, cesta do Kladska), jakož i osově funkce jesenické vzhledem k slezskému osídlení.

Podstatnou složkou práce archeologa je činnost výzkumná. Nejde jen o příležitostné — byť hojné — zachraňování nahodilých nálezů, jak je objevuje takřka každodenně ve svém pracovním prostředí dělník a rolník. Ve smyslu platných památkových zákonů bude prováděn na území celého kraje plánovaný, systematický výzkum, sledující speciální otázky širokého významu buď topograficko-geografického nebo kulturního a paleoethnologického. Není zde možno uvádět příklady lokalit z území tak bohatého jako je Haná. Totéž platí vlastně o celém kraji; všude je řada míst, která vybízejí k průzkumu a která doslova čekají na archeologický rýč.

Je samozřejmé, že mají-li býti řádně plněny všechny úkoly, které v SLUKO archeologa čekají, musí býti oddělení pro prehistorii vybaveno dokonalou moderní laboratorí, schopnou technicky všech preparačních, konservačních a terénně-výzkumných prací. Právě tak bude třeba soustřediti při oddělení kromě regionální odborné příruční knihovny soubor prací, které by umožnily sledování současné archeologické literatury a které by podávaly zprávy o výzkumu aspoň nejbližších zahraničních oblastí.

Všechna tato obsáhlá a rozsáhlá práce, jejíž ovoce bude mnohdy patrné teprve až v budoucnosti, vyžaduje porozumění a intenzivní spolupráce nadřízených krajských a státních správních činitelů a vědeckých ústavů. Stejnou měrou vyžaduje však také spolupráce a pochopení nejširších vrstev zejména venkovských vlastivědných zájemců, dělníků, rolníků a pracujících inteligence, škol i všech organizací. Mnohdy jeden zdánlivě nepatrný střípek staré popelnice zapadlého hrobu nebo ústěp pohozeného kamenného pravěkého nástroje, na které nás upozorníte, může prozradit odborníkovi mnohá velká tajemství, po tisíciletí v zemi ukrytá. Každý tak může přispěti nejen k poznání pravěké minulosti kraje, ale i k poznání důležitosti naší vlasti vůbec.

Dr Josef Skutil

Odbor věd přírodních

● *Mineralogické a petrografické oddělení* (supl. dr. Vl. Strnad). Do oddělení nastoupil jako vědecká pomocná síla s. Radomír Sládek, který má již předběžnou praxi v oborech mineralogie. — Referent rozmnožil sbírky ústavu novými rudními nálezy z Nové Vsi u Rýmařova, od Zlatých Hor a Hor. Benešova. — Bylo započato s tříděním sbírek v depositáři a s. Sládek zahájil inventarisaci starých sběrů.

● *Geologické a paleontologické oddělení* (dr. Vl. Strnad). Referent sestavil přesný pracovní plán přírodovědného odboru, jež vede. — Dále pracuje na přehledu dějin dolování, jehož výsledky zanáší do přehledné mapy 1:200.000. Pro každý okres v kraji zpracuje tento přehled v druhé etapě v měřítku 1:75.000 a konečně výsledná etapa — přehled o hornické činnosti v kraji s lokalitami přesně stanovenými — bude zachycena na mapách 1:25.000 s popisem současného stavu a pokud možno i se soupisem hornin a nerostů z okolí. — Paleontologické sbírky byly rozmnoženy referentovými sběry třetihorních zkamenělin z okolí lázní Bojnic v Nitranském kraji. Nasbírané ukázky se stanou vítaným srovnávacím materiálem při hodnocení obdobných nálezů v našem kraji. Při sběru fosilií, jakož i při sběru vzorků slovenských travertinů spolupracovali s referentem odborní zaměstnanci Krajského nitranského musea v čele s ředitelem ústavu Fl. H o d á l e m.

Uvítali jsme v geologické sekci stálého sboru odborných poradců a spolupracovníků SLUKO (viz naše Zprávy č. 23) prof. dr. Jana K a š p a r a, který zahájil s naším ústavem spolupráci.

● *Krasové oddělení* (dr. Vl. Strnad). Referent dokončil práci na populárně vědeckém pojednání o krasových zjevech v kraji, které bude ještě v letošním roce publikováno. — V Hranickém krase byly dokončeny úpravy schodiště do hranické Propasti. Při průzkumech v této oblasti věnoval referent zvláštní pozornost miocenním sedimentům v Propasti a v jejím nejbližším okolí. — Ve formě elaborátu stylisoval referent stanovisko našeho ústavu k navržené stavbě přehrady v Teplicích na Mor. — Při návštěvě Krajského nitranského musea v Bojnicích studoval referent krasové zjevy na okolních lokalitách dolomitických vápenců. Sbírký oddělení byly rozmnoženy o vzorky z těchto lokalit.

● *Geografické oddělení* (dr. J. L u n e r) zpracovalo průzkumový materiál z okresu bruntálského. V současné době provádí referent podrobné rozpracování srážkových a větrných poměrů okresu jesenického. — Na aktivu pracovníků Krajské plánovací komise v Olomouci proslovil referent přednášku o významu meteorologie a o methodách klimatografie pro potřeby územního plánu.

● *Botanické oddělení* (dr. B. Š u l a). Ve spolupráci s botanickou zahradou v Olomouci je prováděna odborná úprava nové terminologie (zastaralá synonyma jsou nahrazována vhodnějšími botanickými názvy) a současně s tím provádí oddělení i technickou úpravu jmenovek. Dále je plánován — při průzkumech a exkursích — sběr semen především těch druhů rostlin, které nejsou zastoupeny v sortimentu botanické zahrady. Rádi uvítáme zájemce, kteří by chtěli v této akci pomoci. — V rámci ochrannářské a průzkumové činnosti byly navštíveny přírodní rezervace u Krčmaně, Grygova (okres Olomouc) a Litovle a zachycen stav vegetace v měsíci červnu. Referent se účastnil ve dnech 10. a 11. června krajské pracovní konference konservátorů státní péče o ochranu přírody a krajiny, konané v Litovli, a přednesl zde referát o květeně Olomouckého kraje. — Od našeho spolupracovníka s. Jar.

Kupky z Uničova jsme dostali doklad o výskytu hříbu královského (*Boletus regius* KRBH.) v lese Doubravě, okr. Litovel.

● *Zoologické oddělení* (dr Vl. Teyrovský). Referent pokračoval v základním faunistickém průzkumu okresů Kojetína a Šumperka (viz obě předcházející čísla Zpráv SLUKO). Dosavadní zjištění přispívají mimo jiné k otázce anofelismu povodí Moravy v Olomouckém kraji, k fenologii lučních slatin u Bludova, k poznání některých pozoruhodných případů epizoismu, v polních pozorováních byla za průzkumu zaznamenána některá pozoruhodná data ze života střechatek, ze sexuální ethologie ještěrek a j. O jednotlivostech z těchto zjištění bude pojednáno v chystaném literárním zpracování všech výsledků průzkumu. Za průzkumu vod v okolí Tovačova byly pod referentovým vedením pořízeny fotografické snímky k připravovanému spisku „Zvířena vod kojetínského okresu“. Fotografické práce prováděl řed. M. Roháč za pomoci J. Steinera. — Z přebytků materiálu, nasbíraného během těchto průzkumů, byla — v rámci styků našeho zoologického oddělení se zahraničními vědeckými ústavy — malá část sběru zaslána do Zoologického musea university v Helsinku (dr Håkan Lindberg) výměnou za materiál, který poslal našemu ústavu ke srovnání jmenovaný finský zoolog. — Na pracovní konferenci konservátorů státní péče o ochranu přírody a krajiny, konané v Litovli, přednášel dne 10. června 1953 referent o zvířeně Olomouckého kraje. — V součinnosti s členem stálého sboru odborných poradců a spolupracovníků SLUKO Ing. J. Paláskem a preparátorem KMO J. Fabrisem ujal se referent na žádost Výzkumné a šlechtitelské stanice ovocnářské ve Vel. Losinách instruktáže její preparátorské síly. — Při průzkumu vod v okolí Šumperka podal referent výklad o jejich zvířeně žákům biologického kroužku II. stř. školy v Šumperku (ved. odb. uč. V. Jílek).

Odbor věd o společnosti

● *Zemědělské oddělení* (V. Burian) dodalo materiál na výstavu *Úvoj vesmíru, země a člověka*, která je uspořádána podle pražského vzoru v Posádkovém domě armády v Olomouci. — Referent vyzval musea Olomouckého kraje, aby uspořádala výstavky pod názvem *Žně 1953*, na kterých má být zachycen a dokumentován průběh letošních žní; exponáty budou nejrůznější materiálie, jako na příklad bleskovky, plakáty, žňové noviny, data o plnění a překračování plánu, fotografie z pracovního prostředí a dožínkových slavností, ukázky pozoruhodných výpěstků a j. — Referent napsal hlavní textovou část průvodce po náměstřském zámku; jeho vydání připravuje nakladatelské a tiskové oddělení n. p. Čedok ve spolupráci se SLUKO. — Inventárním soupisem (dosud bylo zapsáno 300 čísel a zhotoveno 112 kreseb sbírkových předmětů) a bibliografií (dosud 1195 lístků v triplikátech) jsou budovány předpoklady k intenzivní práci i pro mimoústavní vědecké pracovníky.

● *Vojenské oddělení* (V. Burian). Celý minulý měsíc věnoval referent převážně pracím v depositáři. Ve spolupráci s posádkovou správou bylo provedeno vytrídění a úpravy sbírkových předmětů podle zákonných předpisů. Při soustřeďování a třídění sbírkových zbraní býv. Vlasteneckého musea se platně účastnila brigáda příslušníků olomouckého PLU, čímž je nejlépe vyjádřen kladný vztah armády k památkám, dokumentujícím její vývoj a slavné tradice. Oddělení navázalo bližší styk s Vojenským historickým museem v Praze, jehož instalaci referent podrobně prostudoval. — Bylo započato s inventarisací a katalogisací sbírky ručních zbraní. — Bibliograficky je doposud zachyceno 65 historických a vlastivědných prací, které mají vztah k válečným událostem v Olomouckém kraji.

● *Národopisné oddělení* (dr Jar. K a n y z a) pozvalo správce lašského musea ve Frýdku známého kulturního pracovníka Jožu V o c h a l u k rozpravě o lidovém národopisném průzkumu a jeho výtěžcích pro vědu, jak jej provádějí lidoví výzkumníci okolo frýdeckého musea, pracující na tomto úseku již 45 let. Beseda se konala 16. června na filosofické fakultě PU v Olomouci. J. Vochala zde v bohatě dokumentovaném referátu ukázal, kolik cenného materiálu pro vědecké poznání společenského vývoje své domoviny snesli lašští lidoví badatelé, sdružení ve spolku „Sedlišťanů“. Jejich pracovní metoda je komplexní. Provádějí průzkum všech projevů lidové tvorivosti v kmenovém měřítku a soustředěné jednotě. Vycházejíce z tradice a dospívající až k dnešku, snaží se obsáhnouti celý vývoj lidové tvorivosti a zachytit v něm i jeho zákonitost. Při této práci narazili na zjištění, že Moravská brána je důležitým předělem i v národopise. Tak tvrdí, že z Poodří do Pobečví přecházely různé národopisné jevy, obráceně však nikoli. „Sedlišťané“ při své práci neustrnují jen na materiálu domácím. Zabývají se výtěžky nejen celé československé, ale i polské a především sovětské národopisné vědy, zejména důsledky, plynoucími ze Stalinových příspěvků k jazykovědě. Neuzavírají se ani kritice odborných kruhů, od nichž naopak očekávají tvůrčí pomoc. Diskuse, již se zúčastnili podnětnými příspěvky obzvláště řed. Adolf K u b i s a dr Jos. S k u t i l, ocenila práci „Sedlišťanů“ a otevřela možnost rozvinout zvláště otázku funkce Moravské brány v národopise. Speciální diskuse na toto thema bude připravena na podzim.

Oddělení dále pokračovalo ve sběru lidových písní. Sbírká těchto písní se zvětšila o 141 čísel. — Vracejí se rozeslané dotazníky, které mají zachytit evidenci národopisného materiálu a upozornit na možnost výkupu cenných věcí pro účely musejní. — Bylo započato s definitivním uspořádáním základních národopisných sbírek v budově na Purkrabské ulici. — Referent se zúčastnil dne 25. června práce poradního sboru pro státní a krajská musea na ministerstvu školství a osvěty v Praze, připravující návrh statutu krajských a okresních museí.

● *Oddělení pro dějiny dělnického hnutí* (Ant. T r a v ě n e c). V budově SLUKO byla dne 7. června otevřena výstava *Stalin-Gottwald*; značný zájem o tuto výstavu dokazuje skutečnost, že od jejího zahájení do 27. června shlédlo výstavu přes 2.500 návštěvníků. Referent podal odborný výklad řadě početnějších návštěv. Výstava potrvá do 20. července t. r. V rámci výstavy *Stalin-Gottwald* byla uspořádána beseda o knize *Nás vychoval Stalin*; besedu řídil ředitel SLUKO dr Jar. K a n y z a. — K zajištění průzkumů, sledujících prameny pro dějiny průmyslu a hnutí dělnictva v XIX. stol., byla uzavřena smlouva o dílo s doc. dr L. H o s á k e m a dr R. H u r t e m. Oba jmenovaní externí spolupracovníci našeho ústavu povedou průzkum archivů v Brně a v Janovicích.

● *Oddělení pro prehistorii* (dr J. S k u t i l) započalo s podrobnou inventarisační revisí všeho sbírkového materiálu, pro nějž je základem původní historický inventární stav sbírek býv. Vlasteneckého spolku musejního. Dále byly provedeny přípravné práce k inventarisaci a katalogisaci sbírky Gottwaldovy a Dobešovy a některých dodatkových sběrů Vlasteneckého musea, dosud nezinventovaných. Současně s těmito pracemi došlo k založení depositáře. Pro projektované instalace provádí referent výběr vhodného materiálu. — Moravskému museu v Brně poskytlo oddělení studijní materiál z Nedaonic a museu v Turnově informace o starých nálezech v Maršově-Svobodě. Prof. dr K. S v o b o d o v i (Praha) předal referent údaje o brněnském historickém geografu Ant. Králčkoví (1846—1920). — Ing. J. J a n á s e k z Holice, zabývající se archeologií, získal pro SLUKO cenné informace o starších nálezech ze Žerotína, Pňovic, Hnojice, Mor. Húzové, Štěpánova a j.

Krajská galerie

Sbírky moderního umění byly obohaceny o 7 obrazů a 3 plastiky, které byly zakoupeny Krajskou nákupní komisí. Jsou to vesměs díla výtvarných umělců Olomouckého kraje a jeden obraz Janko Alexyho, zakoupený na výstavě Krajského střediska Svazu výtvarných umělců z Bratislavy, která proběhla v květnu t. r. v Prostějově.

Krajská galerie připravuje na červenec výstavu kreseb Antonína Mánesa, jednoho z našich předních představitelů romantického malířství. Vybranou kolekci kreseb zapůjčí Národní galerie v Praze. Výstava proběhne ve výstavním sále Krajského musea, nám. Republiky 6, ve dnech 11. července až 2. srpna t. r.

V zámku Náměšti na Hané bude zřízena pobočka Krajské galerie. V obou přízemních křídlech zámekské budovy započnou v letních měsících letošního roku adaptační práce na úpravě výstavních sálů, v nichž budou instalovány sbírky starého umění a ukázky lidové umělecké tvorby na Hané.

Knihovna SLUKO

V době od 22. května do 22. června 1953 bylo v knihovně zainventováno celkem 461 knih; čítá tedy inventář knihovny k tomuto datu celkem 10.195 svazků. Z nově zapsaných knih bylo koupeno 67, darem získána jedna (ref. V. Burian), ze zrušených hospodářských škol, jejichž knihovny byly soustředěny v Tršicích, získala knihovna ústavu dalších 390 knih a konečně ze starých fondů byly v tomto období zainventovány 3 knihy. Pomocná vědecká síla, která prováděla katalogisaci, byla převedena do prehistorického oddělení našeho ústavu.

Drobné zprávy

Funkcí referenta pro výstavnictví a instalaci sbírek byl pověřen s. Mil. Stáhal, kterého tímto současně vítáme do řad pracovníků SLUKO.

Vzhledem k tomu, že v některých okresních resp. místních museích našeho kraje nejsou všude sbírky dosud vhodně instalovány nebo se na jejich instalaci pracuje, upozorňujeme vedení těchto museí, že náš referent, s. Mil. Stáhal ve své funkci má možnost pomoci při instalaci těchto sbírek po stránce estetické a architektonické. O tuto pomoc se mohou musea v našem kraji obrátit na ředitelství našeho ústavu.